

K. a. hra J. Põrsavile esitab aupehlikult oma esimese kirjanduslise teose
Killud ja dokumendid. *Kirjutatakse*

Koidula 7 kirja õele 1862. aastast.

Koidula kirjate hulgas leidus üks väike osa kirju ta neiu-põlvest aastast 1862. Koidula kirjutab need read Pärnust oma nooremale õele Eugenie Jannsen'ile, kes oli ajutiseks Tartu sõitnud. Viimased kaks kirja aga on dateeritud Tartust, kus Koidula suure eksami, s. o. keskkooliõpetaja kutse-eksami sooritamisel viibis.

Nende kirjade laad on lihtne, sisult perekondlik. Siiski ei ole nad tähtsusetu. Olles alles 19-aastane neiu osutab Koidula siiski juba tähelepanu-andi oma ümbruskonna ja inimeste hindamises, mis hiljemini areneb kindla iseloomu ja sisemise küpsuseni. Tema püüde süveneda kõigesse üksikasjaliselt ja elavus, millega ta kirjeldab vähematki juhust, nii et see sündmuseks kujuneb, tunnistab ta andekust. Peene huumoriga vaheldub terav iroonia ja rikas sõnadevool. See viimane tuueb eriti nähtavale tema, seni veel avaldamata, naisepõlvest alalhoidunud kirjades. Punase joonena aga läbib Koidula kirju ta õrn armastus sugulaste, iseäranis oma ainsa õe Eugenie vastu. See armastus jääb püsima kuni surmani.

Isikute kohta, kes järgmistes kirjades esitavad, puuduvad osalt teated. Koidula vend, 71-aastane dr. med. Eugen Jannsen, kes selle aja kohta seletusi võis anda, oli siis, kui need kirjad tekkisid, alles 9-aastane poisike. Andmete eest, mis veel tema mälus säilinud ja mis mulle kõigiti vastutulelikult avaldatud, võlgnen temale tänu. Samuti lektor J. V. Veski'le ütlen sooja tänu kõigi keeleteaduste paranduste eest.

E. R.

I.

Pärnus, 3. augustil 1862.

Minu armas õde!

Arusaadav, et õrn imestus Sind valdab, kui siit papa käega kirjutatud pealkirja loed; ma ei taha aga mitte uskuda, et Sina sellest järeldad, et mina pealkirja ei oska valida! Papa tahtis nimelt ise selgusele jõuda, kas kirjavägi seda ka väärrib, et seda tema tütrele kirjaks tarvitataks. — Nüüd tahan Sinule, kui mõistlikumale, pihitada, mis Sinu äraolekul siin on juhtunud.

Neljapäeva õhtul kell 10 jõudis mamma siia. Hilja küll, mõttled Sa, ja meie mõtlesime sedasama. Tema teinud aga, kuna meie teda igatsusega ootasime, väikesi lõbusõite Viljandi ümbrusse, nagu Õisu mõisa¹⁾ jne. ja lühikese teekonna tädi Juuliga Õisust Viljandisse. Mõningate põigete ja eksiteede järel, milledest kõige suurem mitte üle 15 versta ei ulatunud, jõudis ta lõpuks hiliselt õhtul pärale. Meie istusime parajasti õhtulauas ja vaatlemistesse, sel silmapilgul just sügavamõttelistesse munarebu vaatlemistesse, kui Leena²⁾ suurt kára tõstis, ja kui ma kööki läksin, veeres vanker parajasti õue. Muidugi tormasid nüüd kõik välja, ja Ronymus (see isand oli nimelt üleilsest saadik siin) jäi nii siis kokkunult munade ja kartulite seltsi lauda istuma. Nüüd algas teretamine ja poisid pärisid mööda minnes kõige suurema huviga mamma kastide ja karpide sisu järele. Mamma rääkis Lillist³⁾ mõningad ilusad anek-

1) 20 versta Viljandist, Paistu kihelkonnas. 2) teenija. 3) Suburg, Koidula kooliõde, pärasine eesti kirjanik.

dbodid, mis ta Ōisus tãdi Juulilt oli kuulnud — kuid seiest teine kord.

Majapidamisega olen mamma äraolekul suurepäraselt kodenenud. Sa oleksid pidanud ainult nägema, kuidas ma majas sinnenäna käisin, vahetevahel võtmekimpu kõlistades, et mu enese väärtusetunne mulle hästi teatavaks saaks. Siiski ei taha ma just tõendada, et väga kurb olin, kui võtmed mammale tagasi võisin anda. Sest rohkem kui üks kord olen pead murdnud selle üle, mis küll täna jälle tuleks keeta. Kas tead, ega see just nali pole oma kuult poissi¹⁾ laua taga näha, kes iseäralist huvi tunnevad kõõgi, taldrikute ja kastrulite vastu. Neil päevil on meie lootuserikas poistehulk kasvanud ühe armastuseväärilise tãdipoja, nimelt väi-

Koidula õde Eugenie Jannsen,
kellele siin avaldatud kirjad kirjutatud.

kesse Johannese võrra Võringist²⁾, kes kuuks ajaks tãdi poole peab jääma. Neid kuukeksi nende toredas järjestikus lauas näha, millest kaugelt suurem pool nende päralt on — mäherdune südantülendav vaade! Tahaks keegi omale nende seast kõige vallatumat välja otsida, siis poleks see valik talle kahtlemata mitte kerge.

Nüüd tahaksin aga ka õige teada, kuidas siis Sina oled Tartu eluga ära harjunud. Kas Sa ei laula juba vahel seda väikest kena laulukest „Wenn ich mich nach der Heimat sehn“ või kuidas? Sa oled ju ometi küll pea 14 päeva Tartus? Hiljuti lugesin ühe proovitud abinõu selle kohta, nimelt kojuigatsuse vastu: võta paluke

1) Koidula vennad: Leopold, Julius, Harry, Eugen; Johannes Laagus (Koidula tãdipoeg, Võringi mõisarentniku poeg); Volde-
mar Jannsen (J. V. Jannseni vennapoeg). 2) Võringi mõis, 40
versta Pärnust, Mihkli kihelk.

leiba, mis kodus küpsetatud, ja kui igatsus kodu järele tuleb, nuusuta vahetevahel seda, — see olevat väga mõjuv abinõu. Kui Sa katset tahad teha, võid selleks leivapalukese saada, — mina pakun end selle Sulle postiga saatma — kui Sina saatekulud oma kanda võtad.

Laupäeval peale Teie ärasõitu läksin ma papaga õhtuks Jonas^{e1}) poole. Sai palju lobiseda ja veel enam naerda. Jutustamise peamine oli Beekmann, kellest Emmy²) rääkis, et ta madam Galluse pool tubasid lupjamas olles (maja on teatavasti tema omandus) korrapäraselt oma väikese 6-tassilise hulga teed olevat ära joonud.

Alide³) reisib pühapäeval ära, ja homme ootame teda meile võõrusele. Nädala eest sõitis tema isa laevaga Riiga.

Mina olen jällegi korralikult õppimisega ametis, sest saadik kui mamma ise valitsuseohjad oma kätte võttis. Kui ma nüüd end vahetevahel majapidamisse segan (et vahest järele vaadata, õigemini maitsta, kas moos ka hästi on keedetud või kas koogid ka korda läinud), siis saadab mamma mind vaatama, kas kanadel ka rohtu ees on.

Täna on meil rukkilõikus, kus kogukas naistehulk oma kena häält tõstab kõlavaks kaskee lauluks!!! — et pane kas või plehku! Mina ei hooli palju sellest laulurõõmsast seltskonnast; panin aga kord ema äraolekul ise tubli talgu toime, kusjuures hästi tähtsat perenaise-osa etendasin ja enesele kogu naiste poolt kohustavaid viisakusi lasksin ütelda oma perenaise-osavuse kohta.

Aitab viimaks sellest kriipseldamisest! Tervita onu Reinholdi⁴) ja tädi Maus'i⁵) südamlikult; ära unusta väikest Almy't⁶) kellest mamma räägib kõige suurema vaimustusega. Ka mõlemile armastuseväärt lelledele minu alandlik tervitus ja suudle armast vanaema minu eest.

Ela hästi, Sinu õde Lydia tervitab Sind südamlikult.

Ära lase mind liiga kaua kirja oodata!

II.

Pärnus, 10. augustil 1862.

Minu armas Eugenie!

Sinu kirja sain parajasti söömalaual kätte ja olin üli rõõmus niihästi paberi puhtuse kui ka ilukirja üle!! Papa tundis suurt lõbu selle Sinu esimese temale saadetud kirja üle ja lubas teda hoolsasti alal hoida. Arvatavasti järgmise postiga kirjutab ta Sulle vastuse.

Tädi sünnipäev on vist küll mõne päeva pärast? Minu ja meie kõikide kõige südamlikuma õnnesoovi saadan juba ette! Huvitab mind väga teada saada, kuidas Teil see päev möödus.

Kui see Sind kurvastab, et nii vara Tartust pead lahkuma, võim Sulle lohutuseks ütelda, et võid veel peaaegu terveks septembrikuuks sinna jääda — muidugi sel juhtumusel, kui nimelt onu⁷) ja tädi sinust ära ei tüdine.

Paberid, mida ma eksamiks vajan, saan nimelt alles tuleval nädalal kätte; siis peavad nad Riiga minema, kust nad, nagu praost

1) Pärnu elanik. 2) Emmy Jonas. 3) Alide Graf, Pärnu elanik. 4) R. Koch, Koidula ema vend. 5) Koidula ema vennanaine Ottilie Koch. 6) Alma Koch, Reinhold ja Ottilie Koch'i tütar 7) Reinhold Koch ja abikaasa.

Schultz¹⁾ mulle kord Lahn'ide²⁾ pool ütles, mitte enne 4—5 nädalat tagasi ei jõua. Peale selle andis Bührich³⁾ eile isale nõu, mitte mingil tingimusel liiga vara sõita, sest et kõik muud eksamid peavad enne Tartus möödasa olema, kui järg meie, kõrgesti koolitatud daamide kätte tuleb. Nii siis ei tule sõidust enne septembrikuu lõppu midagi välja. Jällegi nii kaugele edasi lükatud!!

Kuidas Teie siis ka Tartus elate? Õieti on üleliigne nii küsida, sest nende mõningate päevade jooksul, mis möödunud Sinu viimasest kirjast saadik, pole Teid vist küll mingisugune õnnetus tabanud. Mamma lootis, et tädi ke temale kirjutaks, ja töötab mitte enne vastuse saamist kirjutada. Mina sellevastu kinnitan Sulle, et mina enne tädi sünnipäeva mitte ühtki kirja Sinult vastu ei võta, sest mul on tööpoolest kahju saaterahast, mis ma igal postipäeval kulutan, ja Sina ootad muidugi ikka igatsusega vastust; mina olen aga, nagu Sa tead, hirmus kitsi.

Võta nüüd kogu oma mõttevõime kokku ja valmista end ette sündsate pühadusega kuulma üht juhtumust, mille ma Sulle kõiges võimalikus pikkuses ja laiuses tahan jutustada. Ei kõiki oma autähti silmitseva kindralkuberneri uhkus ega noore üliõpilase enesetunne, kes esimest korda sinise äärega mütsi⁴⁾ kannab, või suurem olla kui minu väärtusetunne mõtte puhul, et — mul on ristilapsuke! Loodan, et Sina selle sõna juures silmad sündsalt määral pärani ajad ja sellele näoliigutusele vastava imetuse ja imetlemisega „ah“ juurde lisad. Minu ristilapsukese nimi on Oskar Andreas Lahn ja ta ristiti 6. selle kuu päeval. Ristsed ei olnud suured, sest väike on väga haige ja kardetakse tema elu pärast. Peale minu ja mamma olid seal veel härra Spiegel ja madam Heermeyer, siis veel prl. Maddisson, särav oma roosas kleidis ja rõivastatud pidulikult tantsuks, millest tema suureks kurbuseks midagi välja ei tulnud. Siis veel Lorenzsonid⁵⁾ Pilistverest⁶⁾ ja keegi härra von Örn prouaga; ta on intendantuuri-ülema poeg Riias, kellega Lahn äriliselt seotud on. Tema hoidis last ristimisel kaunis kohmakalt — vist küll esimene kord elus. Tema proua, sünd. von Berg, kandis tumesinist siidikleiti — muide paar noori, kenu inimesi. Lõpuks prl. Hüdel Kastnast⁷⁾, hallis villases kleidis, krinolinita, määratu lugupidamisega minu laulu vastu, mis pärast ma, nagu harilikult, peaaegu terve õhtu oma kaunist häält pidin heliseda laskma. Seal oli ka Rosine Hohlfeld. Pea läksid võõrad ära, ainult meie ja Graf'id⁸⁾ (see tähendab proua Graf, härra on praegu Riias) jäime õhtuks, ühes nende külalistega, kes selles majas korteris olid. Kaheksa päeva eest sõitis Franziska Hüdel ühe tuttavaga linna, kellegi Molly (mäherdune örn nimi!) Trautmann'iga, kes Kastnas suvitab. Ta tõi kaks lootusriikast Krause perekonna-võsu kaasa, et neid anda Pärnu kosti peale ja Graf'ide juurde kooli — ah ei! — Graf'ide juurde kosti peale ja Pärnu kooli — väikese Juuliuse ja väikese Franziska, kes ses suhtes täiesti on muutunud, et — päris mõistlikud näivad olevat. Franziskat näib muide hoopis silmapaistev kalduvus minu isiku suhtes vallanud olevat.

1) Ernst Vilh. Voldemar Schultz, 1856.—1863. a. Pärnu praostkonna praost. 2) Pärnu perekond. 3) Pärnu gümnaasiumi juhataja. 4) Vene üliõpilase müts oli tumesinine, helesinise servaga. 5) Köster Pilistverest; pärast J. V. Jannsenit „Pärnu Postimehe“ toimetaja. 6) Põltsamaalt 15 versta. 7) Tõstamaa kihelkonnas, mere ääres, 44 versta Pärnust. 8) Pärnu elanikud.

Teisel päeval, kui ma prl. Lehmann'ile¹⁾ kohustuse nõudel tehtud visiidilt tagasi tulin, vedas mind Alviine võiduröömsalt Graf'ide poole, ja minu kopsudel oli kogu pealelõunal küllaldaselt tegemist. M. Trautmann, viljandlane ja Tartu praosti Willigerode kasutütar, on väga sarnane Agnes Schmid'iga ja tal näivad olevat omad arvamised, närvilised peavalud ja koguni pisut irooniat. Franziska kinkis Alviinele sünnipäeva puhul üliilusad väikesed kuldnööbid ja ühe kenasti väljatöötatud hõbedase salvraiti-rõnga. See on juba midagi. Eks? Kui ometi keegi ka minule midagi kingiks!

Tead Sa, meie kena leerisõber monsieur Vanna Brackmann²⁾ röömustas meid ühel õhtul oma lugupeetud külaskäiguga. Pole aga just mitte väga meeliv minule, et suurim osa tema tähelepanust oli sihitud meie partidele, ja tema 18 aastat ei takistanud teda sugugi osa võtmast kisklemisharjutustest meie poistega. Lauas tõendas ta täie kindlusega, et leeris muud daamid vaimustatud olnud härra Peterson'i teadmistest, mis mind põhjustas teda paluma nendele vaimustustele minugi oma juurde lisada. Kas võid enesele mingit suuremat lollust ette kujutada?

Laat on möödas ja mina ei ole omale mitte nõõpnõelagi ostnud. Selle eest ostis mamma enesele paar päris uut kleiti, ja nüüd on ta nii egoistlik ja ei taha oma heledamatki kleiti minu mustaksvärvitud villase kleidi vastu vahetada, ja mina lubasin ometi temale suuremeelselt sametigi, millega kleit ilustatud oli. Eks ole see kuulmatu? Minu ohvrimeelsus väärib kõige vähemalt auraha — selle asemel naerab ta aina ja pilkab — aga ma kannatan kõik pikameelselt, sest ma tean, et ainult raske tee on õige ja et järjekult, kui kleiti ei saa, see on õige tee — — ah ei, — seda ei tahtnud ma ütelda — — — aga üks kõik, uut kirja ma enam ei kirjuta!

Kas tead ka, et Polluks³⁾ jälle tagasi tuli? Unustasin oma viimases kirjas seda Sulle nimetada, ehk see küll loomulikult Sinu sügavamat huvi äratab. Ta saabus esmaspäeval, varssi peale Teie ärasõitu, paistetanud jalgadega ja kõhn, kõhn — nagu Polluks! Kui meie ta oma punaste sõstarde sekka oleksime asetanud⁴⁾, oleksid varblased põosastele tõepoolest veel midagi külge jätnud — aga kes teab — ta sõõb neid ka ise heameelega! Vaheajal on sõst-
rad nii kui nii juba otsa saanud.

Tahaks heameelega täna välja minna — võib olla teen ma seda veel ja külastan Emmi Joonast. Alide on pühapäeval, mil nad mõlemad siin olid, ära sõitnud. Mõtlen ometi, väike Tony⁵⁾ on jälle läbi kukkunud. Nad ütlevad, et ruumpuudusel. Olga Borm⁶⁾ ütles aga ühel õhtul, prl. Lehmann olla Tonylt küsinud, mis ta ometi kogu aasta jooksul olevat teinud. Nüüd on ta prl. Klee-
mann'i juures.

Ühe anekdoodi tahan Sulle veel jutustada. Väike Tschisch⁷⁾ Weismann'ide juures valmistas omale sinise daamilindi (võib olla, et ta selle ka leidis), seob ta üles akna külge ja kirjutab ilmatu

1) Tütarlaste erakooli juhataja Pärnus. 2) Vist pärasine Pärnu linnapea. 3) Jannsen'i koer; lasti hiljemini maha, sest et ta Eugen Jannsenit näkku hammustas; otsa ees arm praegugi. 4) „hernehirmutiseks“. 5) Pärnu koolide tütarlaps. 6) Pärnu linna trükikoja omaniku noorem tütar, pärasine dr. med. E. Jannsen'i noorema poja abikaasa. 7) Pärast Tartus Saksa ajalehe toimetaja.

suurte tähtedega sinna peale: „Leitud, omanik võib end minu juures üles anda!“ Tema, selle piimahaabemega Amori juures! Kõik lähevad mööda, vaatavad üles, kus III-dal korral meistritöö troonib, ja igauks naerab. Säherdused tujud on sellel laimusepal.¹⁾

Ela hästi! Tervita kõiki meie poolt!
Sinu Lydia.

III.

Pärnus, 21. augustil 1862.

Minu armas väike öde!

Eks see ole tunnustamisväär, et ma Sulle täna kirja asemel terve raamatu tahan kirjutada. Ma tahan aga, selle asemel, et rutata ja et Sinule head eeskuju anda, Sinuga täna pisut juttu vesta, ja kuigi ma kunagi Sinu suhtes palju põiklevaid sõnu ei ole tarvitanud, ei taha ma täna vähemutki rõhku panna stiili ja korra peale. Kuigi mul Sulle palju uut pole teatada, tahan kõike ometi seda üksikasjalikumalt jutustada. Midagi iseäralist ei ole Pärnust ka mitte teatada. Sind huvitab vahest kuulda saada, et Marie Löwenberg²⁾ ei ole enam pruut. Öeldakse, et 20-hõberubraline kink ei olevat rahuldanud tädi, seda vana edevat viiekümneaastast lohemadu, kes kihlused tühjaks teinud. Mina küsin Sinult: kes kaotab sealjuures? Marie kindlasti mitte, sest kuigi ta püssirohtu pole üles leidnud ja selles süüdi ei ole, et konnadel saba ei ole, siiski ei soovitaks ma seda parun Hans'su, kellel minu arvates rohkem sarnasust näis olevat meister Bellin'iga³⁾ kui mõne rentnikuga (kes tarkust harilikult just ka mitte lusikaga pole rüüpinud), ka oma suurimale vaenlasele. Vabastunud peigmees olla taandunud oma vaiksesse tuskulumi.

Mamma tegi möödunud pühapäeval lõbusõidu Võringisse, muidugi „kalli“ onupoja saatel, et Võringi onule ja tädile, ühtlasi õuntele ning kirssidele külla minna ja muu seas ka — si g a osta. See pidi küll luuleline sõit olema, see rüütliõit kärsslooma järele, kus sinist taevast, rohelist luhti, kollast päikest, hapu piima ja maanteetolmu külluses olevat olnud. Tädi Roosi⁴⁾ arvab enda palju õnnelikuma tundvat, sest saadik kui onu Reinhold seal olla käinud. Tal olevat väga hea meel sügisemantli pärast, mille Võringi onu temale lubanud muretseda. Önn kaasa!

Kui mamma Võringisse sõitis — ah ei, see oli päev enne seda, kui ta maale oli sõitnud ja alles teisel päeval jälle tagasi kavatses tulla, siis oli meil tore nali. Öhtuks tahtsin lastele, nagu harilikultki, keedetud piima ja võileiba anda; korraga tulid nad kõik kuuekesi, ja jooksid minu peale päris tormi, ma küpsetagu neile kooke. Esmalt ei tahtnud ma sellega päri olla, sest et mul mune tarvilisel määral ei olnud ja väga hilja oli; pealegi ei teadnud ma, kas mamma väärati mu majapidamisoskust mitte liiga maiasmokaliseks ei pea. Viimaks andsin järele, sest et ma naljaka leidsin keskööl — ah ei, kell oli 10 — kooke küpsetada. Eugen⁵⁾ pakkus ennast rehe⁶⁾ juurest puuduvad munad muretsema, kuna mina tainast tegema hakkasin, kusjuures Julius⁷⁾ lohutava töotuse andis,

1) Käsikirjas „Pasquillenschmied“. 2) Pärnu elanik. 3) Oinas Belly, Goethe „Reineke Fuchs'is“. 4) Rosalie Laagus, Koidula ema öde. 5) Koidula kõige noorem vend. 6) Pärnu alkooli juurde, mida J. V. Iannsen juhatab, kuulub umbes 20 vakamaad põldu. Keset põldu seisib rehi, ühendatud sulasemajaga. 7) Koidula vanem vend oli Leopold, teine vend — Julius.

tema loobuvat tänasest võileivast ja täitvat selle puudumisel oma kõhu ainult kookidega. Mamma vahelesegamist ei olnud karta, sest ta pidi alles järgmisel päeval tagasi jõudma; nii asusin siis rahulikult tööle. Parajasti oli mul (kell võis umbes pool 11 olla) esimene pannitais valmis ja mõtlesin lastele, kes muidugi viimane kui üks põnevusega oodates tule ümber seisid, sest need koogid kuulusid teataval määral neile — parajasti kavatsesin ma need esimesed koogid neile osaks saada lasta, kui korraga ootamata ja kutsumatamana kui kunagi varemini — mamma sisse astus. Sa võid enesele ette kujutada, kui meeldiv ta ilmumine meile sel silmapilgul oli. Ta ei pannud ka mitte vähe imeks, et leidis kõõgi sel ajal heledasti valgustatud ja kogu perekonna kõõgipanni ümber rahulikult koos olevat. Mamma oli oma asjad kiiresti ära õiendanud ja oli, ilma et end oleks lasknud kinni pidada, veel samal õhtul tagasi sõitnud, kusjuures Harry¹⁾ tähendas, mamma olevat vist küll aimanud, et täna ta koore ja jahu kallal käiakse, ja lõhn olevat ta tagasi kutsunud. Alguses nuras ta küll selle keskõise toimetuse üle, maitsis aga hiljemini selle peale vaatamata päris heameelega neid küsvastaseid kooke. Mina pidin aga lubama, et ma tulevikus säherdusi „geniaalseid“ tempusid, nagu ta neid nimetas, mitte enam ei teeks.

Räägitakse, see tähendab, olla räägitud, sest mina tean seda ainult kuulujuttude järele, et Adelheid Borm²⁾ olla kihlatud, nimelt Tallinnas, kus ta ikka veel venna juures elab. Väljavalitu olevat kapten — kus? kas märjal või kuival elemendil, seda ei ole ma veel teada saanud. See kõik näib mulle tühi jutt olevat, sest — proua kapten — taevakene! säherdune tiitel on liiga proosaline tema luulelisele iseloomule. Kannikese lõhn, mis ühes meelepeaga piima sees keedetud ja kuupaistel maitstud — — see oleks kohane temale, kes ju vahest veel luulelisem on kui luule ise, mis aga siiski veel ei takista abiellu astumist tema lemmikteemaks olemast. Arvan, et tallinlased ka just mitte kohe tülitsema ei lähe ühe unistava Pärnu neiu pärast, kes küll sedagi ei tea, kas kartul puude või pöösaste küljes kasvab ja kas kapsas Lääne-Indiast või Hiinast tuleb!!

Emmi ja ta ema käivad meid vahetevahel vaatamas. Ka Graf'id on meil üsna sagedasti. Kirjuta mulle ometi, missuguste päeva peale langeb proua Graf'i sünnipäev — Sina oled vist küll selle vihiku kaasa võtnud, eks? Mul on veel meeles, et see sügisel oli. Alide³⁾ kirjutas Volmarist, kuhu ta pärrale on jõudnud ja — sõiduriista ei ole eest leidnud. Arvatavasti leidis tema kõrgus üleliigse olevat oma härra abikaasa äraolekul guvernandile hobuseid vastu saata. Noh, küllap ta peab pärast ka arvet üleliigseks, tal tuleb see aga fiiski ära õiendada, sest Alide ei ole just väga tagasihoidlik.

Sa peaksid nüüd mu lilleaeda nägema, — missugune toredus! Ta on oma ilusamas õiehtes — kahju ainult, et mõne päeva eest valitsema hakanud külm näälikesepungi ei taha puhkeda lasta. Kõik orjenid ja levkoid õitsevad ja ma tahaksin Sulle, kes Sa küll ainustki lille näha ei saa, heameelega kimbukese saata nendest paljudest, milledega kaetud on mu pult ja kõik meie lauad ning aknad, kui ainult teaksin, kuidas. Muidu on meil juba kõik põlluvili koos ja tekib üsna sügisene mulje, otsekui tahaksid „pääsukesed

1) Koidula kolmas vend. 2) Pärnu linna trükikoja omaniku Vilhelm Bormi vanem tütar. 3) Alide Graf.

kodu poole lennata“. Teie muidugi ei tea, mis tähendab — sügise. Prügitatud tänav on nelipühil niisama meeldiv kui mardipäeval, sest politsei on hoolega ametis, et neid kõige vähemagi rohu väljakitkumise teel „puhtuses“ hoida. Selles suhtes kiidan ma oma Pärnut. Praegu seisab ta kõige suuremate pealinnadega ühe vääri peal, sest nagu neil, on temalgi kesklinnas posti ja vene kiriku vahel ilus roheline lagendik, mida politsei veel mingil kombel ei näi tahtvat rohkutikujail eitledel inetada lasta. Kauema eestuleva aja kohta ei ole ka „ülevaltpoolt“ külastäiku ette nähtud, miks siis rutata? Aja kestel kasvatatakse roose ja — kodune, lihtne!)

Minu sõit seisab ikka alles eemal tulevikus. Mõtlen ometi, prl. Lehmann on meie ristimistunnistused teadmata kuhu pannud ja papa peab nüüd Vändrasse²⁾ kirjutama, kust nad välja antud, ja kui nad pärrale jõuavad, siis kirjutab Schultz või Girgensohn³⁾ minu oma tempelpaberile, ja see saadetakse siis ühes teiste paberitega Riiga, kust vastust nii pea loota ei ole. Ilus väljavaade! Näib, nagu oleksid kõik kokku rääkinud mu sõitu takistada.

Tahaksin küll teada saada, kuidas Sina praegu oma aega mööda saadad. Harjutad Sa ka virgasti? Kui Sa kõiki neid noote, mis Sa siit kaasa võtsid, juba ladusalt mängid, milleks mul eeskätt küll kuigi palju usku ei ole, siis telli ometi kuu aja peale mingist raamatukauplusest ette. Hiljuti lugesin „Glocke'st“, et toona olla ilmunud väga soovitamistväärne laulukogu, tiitliga: „Jocosus, alte u. neue Scherzlieder, mit Pianoforte-Begleitung von F. L. Schubert. Leipzig bei E. Wengler“. Ilmub neljas vihik. I ja II vihik. Oleks väga armas, kui Sa selle teose Tartust saaksid ja mõnda sellest kogust võiksid kätte harjutada. Nagu Sa tead, on Pärnu raamatukogu liiga tsiviliseeritud, et end varustada uuemate muusikateostega. Mis puutub neisse kirjandus ja muusika? Viimasega ei seisa ta ammust ajast saadik mitte just heas vahekorras, nagu Sa tead. Peab publikumi maitset meelitama ja seks otstarbeks pidama „Kuninganna Margot“ ja „Kotzebue lustmängusid“, aga mitte niisugust vananenud rämpsust kui Goethe, Herder'i ja teiste luuletused, — see ei too ometi raha sisse!

Kui Sa raamatukauplusest veel raamatuid pole tellinud, siis annan Sulle nõu seda tulevikus teha, et Sul vaimutöö ei puuduks. Võin Sulle mõningaid häid asju soovitada, tõesti kõige paremate uuemate kirjanikkude töid; võib olla saad neid Tartust; nii näiteks Levin Schücking'i töid, milledest tema viimne töö kõige parem olevat: 1) „Die Geschworenen u. ihre Richter“, 3 köidet. Carl Rümpler Hannoveris. 2) C. Abeken'i romaan „Greifensee“, 2 köidet. C. Rümpler Hannoveris. 3) Theodor Mütze „Der Chevalier“, 3 köidet. Eduard Trewendt Breslaus. 4) Rob. Prutz'i romaan „Oberndorf“, 3 köidet. F. A. Brockhaus Leipzigi. 5) „Der sächsische Pitaval“, kogu iseäralikke kriminaaljuhtumusi ühe salapolitsei-ametniku poolt, 2 köidet. C. L. Fritsche Leipzigi. 6) Edm. Hofer'i „Lorelei“, lossi- ja metsalugu. Adolph Krabbe Stuttgardis. 7) K. v. W. „Kleine Geschichten aus der großen Welt“. C. E. Meinhold ja pojad Dresdenis. — On veel mitmeid häid asju „Glocke's“, aga ma ei taha mingisugust kataloogi kokku seada. Eriti väärtuslikud on neli esimest tööd. Kui Sa neid võid saada, siis kirjuta mulle.

1) Originaalis: „Mit der Zeit bricht man Rosen und —
ländlich, sittlich! 2) Vändra kirikumõis, 53 versta Pärnust. 3)
Vilhelm Girgensohn, pidas oma prooviaasta praost Schultz'i juures.

Võid ju siiski täieliku pealkirja üles tähendada ja raamatukogusse saata, siis ei juhtu raamatukoguhoidjal eksitust.

Kas töötad Sa usinasti ka minu broderiide kallal, mis Sa mulle nii kindlasti töötasid õmmelda? See oleks mulle väga lohutav teade, sest mul enesel ei ole peaaegu millekski mahti. Mõnikord, kui kõik hoopis segi on, peab mamma mulle noomituskõne, mille peale ma harilikult niipalju tähendan, et ma seda omale teha ei võtagi, silmas pidades seda, et olen juba leeritatud, kuid see pole mu enesetunde vähendamiseks sugugi kaasa aidanud.

Aga tõepoolest, mu kiri on raamatuks kujunenud! Nüüd tahan ruttu veel kõiki tervitada, onu Reinholdist peale kuni Almy'ni, ja oma kalliks peetud onudele oma paremad soovid avaldada.

Tead, teisele leheküljele ei või ma midagi enam kirjutada, müüdu võib seda igaüks läbi ümbriku lugeda. Tädi Ottilie'le soovin südamlikult õnne sünnipäevaks, kui ma seda veel mitte ei ole teinud. Onu Amor jääb arvatavasti oktoobrini rahulikult enese toa omanikuks, missugune teade tema mugavusele teretulemast on. Kuid — aukartust vanaduse ees! Ma ei taha mitte halba kuulsusesse sattuda, nagu ei austaks ma küllalt oma onusid.

Ela hästi! Südamliku tervitusega
Lydia.

A propos! Ega Te pole midagi Matildest¹⁾ kuulnud? Kas ta pole linnas olnud ja onu Eduard ka mitte?

IV.

Jah, kui ainult teaksin, mu armas, millest Sulle kirjutada! Olen täna hommikul üsna tusane, või õigemini, olen päris vihane enese peale, et Sulle üldse kirjutati — Sa ei vääri seda sugugi. Ikka ainult kaks rida ja sealt ei saa ma peaaegu midagi teada! Kas see on õelik? Ma küsin: kas võib seda kannatadagi? Kõige suurema meelerahuga 4—8 lehekülje pikkusi kirju vastu võtta, ilma et ainustki nendest lugematuist küsimustest vastata — küll on see tänamatu! Või peab see kõik alles tulema? Olgu aga hästi palju kannatust ja suudetagu oodata — —

Kui ema kõik oma Israeli vastased elust surma on lasknud toimetada ja seni minu paberid (mäherdune iseteadvus minust seejuures läbi voolab), kui siis minu paberid seniks päralt on jõudnud, siis reisime kohe, nii siis kahe nädala pärast. Sinnamaani: Olgu aga hästi palju kannatust ja suudetagu oodata.

Jah, neil päevil on meil lõpmata palju talitust. Armsad sarvloomad on tapetud, valatakse küünlaid, valmistatakse kartulijahu, moosi, olgu tähendatud, olen mina keetnud ja kõigest tuleb osa ka Tartu kaasa, kui Sul ainult hästi kannatust on ja oodata suudad.

Palju tervisi kõikide poolt kõigile.
Sinu Lydia.

V.

Pärnus, milenniumi eelpäeval²⁾ 1862.

Minu armas Eugenie!

Mamma kiri onule toob Teile selle kohta sõnume, kui rahutu on mamma Sinu pärast. Ta ei oska õieti enesele seletada,

1) Koidula ema õde. 2) Milennium: Vene riigi 1000-a. kestuse päev.

mida ta kardab, ehk küll teade sõidust Kivijärvele¹⁾ sellele alguse andis. Juba mitu ööd näeb ta Sinust halba und ja kardab seepärast kord, et Sa haige oled, kord jälle ei tea mida kõik veel. Oleks küll, mitte nende unenägude pärast, vaid üldse soovitav, et Sa tagasi tuleksid, sest Sinu talveriided ei ole Tartus ja kerged riided ei kõlba karmima aastaaja jaoks, ka — on kodus tagavaraks pakk peent pesu triikimiseks, mille triikimise edasilükkamiseks kuni Sinu siiajõudmiseni ma kõik võimaliku tahan teha.

Ma ei tea õieti sugugi, millest ma Sulle pean kirjutama. Sa ei väarikski kirja, sest et Sa pole mulle veel vastanud. Kuid täna tahan ülearust teha ja Sulle ilusa nalja jutustada. Möödunud nädalal läks isa kord välja „minu asju õiendama“, nagu ta ütles, ja mina pidin vaheajal oma pedagoogilist talenti näitama tema rahu- tu koolinoorsoo kallal. See ei sündinud muidugi mitte ilma pahan- duseta, ja kui ma ühele poisile parajasti peapesu teen, nii et aitas, toob teenija kirja ja ringkirja Mosevius'elt²⁾, ja ses kirjas oli lu- geda, et isa hakaku tingimata osa võtma talvehooaja lauluharju- tustest. Papa tuli tagasi, luges kirja ja jättis otsuse esialgu veel oma teada. See oli kella 12 paiku päeval. Olgu sul teada, et tüli Haedrich'i³⁾ ja Mosevius'e vahel mõnest nädalast saadik elavam on kui kunagi enne; et Haedrich oma kodus ühel lauljate koosole- kul, kus uued valimised päevakorras olid ja kuhu Borm⁴⁾, Mose- vius, papa ja mõned teised mitte kutsutud ei olnud (nimelt see on papat väga vihastanud), et siis Haedrich sellel koosolekul ettepa- neku teinud: „Ajutisi liikmeid mitte enam vastu võtta“. See ette- panek ei ole küll läbi läinud, papa tahtis aga koguni välja astuda, igatahes kui ajutine liige. Vastased katsusid nüüd kumbki oma lauluseltsi moodustada ja kumbki võimalikult palju liikmeid koguda. Nii kaugele oli kõik hea. Kella 12 ajal sai isa Moseviuselt kirja ja kella 2 ajal, kui koolilapsed koju olid läinud, mängisin mina parajasti väikeste koertega õues, kui korraga värava pihta kop-: tati. „No-noh“, ütlesin ma, „kuis nii suur rutt, kallis vend?“ (ma ootasin Juliust). Ma avan — Haedrich seisis seal, teretas lahkelt naeratades ja küsis: „Kas härra Jannsen on kodus?“ Sa võid nüüd juba arvata, kuhu asi tüürib. Ja tõepoolest on ta papat palunud jälle osa võtma tulla. Talvel kavatsetavat jälle naisühing moodustada, millest meie kindlasti osa võtma peaksime, ja kõik ku- junevat paremaks ning mugavamaks jne. jne. Papa on talle kar- mi tõtt öelnud ja isegi Moseviuse kirja näidanud. Mäherduse näo ta siis tegi, võid juba oma teie kujut: da. Võib olla astub papa veel liikmeks; aga tuleks küll palju vaeva näha, et mind ja samuti küll ka Sind nii kaugele viia, sest daamide-õhtud ei saa — selles on kõik ühisel arvamisel — iialgi mugavamad olemä, kui nad olid. Aga eks ole imelik, et mõlemad tulid ühel ja samal päeval, ainult 2 tundi vahet, just nagu oleksid nad teineteist aimanud. Lõpuks tuleb ikka küll nii välja, et nad veel teine teise juures laulavad.

Tahan Sulle uudist kuulutada: mul on möödunud laupäevast saadik väike öde, mitte küll lihalik, vaid ainult mõneks nädalaks meie juurde võetud, ja nimelt välismaalane. Ja jah, asi on tõesti nii! See on meie vastas asuva saksa naabri tütar, väikene kaheaastane tütarlaps, nimega Minna, ja oma vanaduse kohta üsna tark. Tema

1) Kivijärve mõis Laiuse kihelkonnas, 48 versta Tartust. 2) Pärnu linna muusika- ja lauluõpetaja. 3) Teine lauluõpetaja Pär- nus. 4) Pärnu linna trükikoja omanik.

ema on juba 5—6 nädalat haige ja seepärast võttis ema minu soovil selle kõige noorema meile. Nende inimeste välimuse järele otustades ei võinud arvatagi, et nende käsi nii halvasti käib. Mees hoolib vähe oma perekonnast; naine on voodis haige ja vanem laps, Anna, kena 8-aastane tütarlaps, peab kõige eest hoolt kandma. Peale nende on seal veel 4-aastane vallatu poisijõmpsikas, Otto. Väike Minna on naljakas laps, mitte vallatu, aga elav ja tunded enesel juba väga hea olevat oma uues seisukorras, muudkui et ta vahetevahel veel ema juurde („bei Muttern“) tahab minna, kes olla magama läinud („schlafen gegangen“). Berliini saksa keel kõlab tema suus väga ilusasti. Mamma soovib omale küll niisugust väikest tüdrukukest, ja ma loodan ta ema niikaugele viia, et väikese täiesti minu hoolde jätab; siis lasen teda omal kulul kasvatada. Eks oli see ülev mõte?

Mamma laseb Sulle ütelda, et meie pere olevat viimseil päevil kolme jõngardi võrra (laudas) suurenenud, nii et kaheksa toas olevaga kokku neid 11 olevat, peale selle üks veel Tartus. Mida ta sellega tahab ütelda, on mul arusaamatu, ei tahagi seda järele uurida, sest lõppresulfaat oleks, et meid heebrealaste verivaenlastega ühte liigitatakse.

Esiotsa ei tea ma Sulle midagi enam kirjutada. Homme puhitsetakse milenniumipäeva; siin kujuneb ta aga vist küll kaunis kurvaks, sest et ülevalt poolt meie kõrgele ülemusele ilmlikkudes ja vaimulikkudes asjades mitte vähematki juhatavat määrust pole tulnud. Seejuures tuleb mulle meelde, et mõni nädal tagasi, ma ei tea missugusel kroonupühäl see oli, kreiskooli poisid — pea! gümnaasiumi õpilased ühe silmapaistva tõenduse oma patriotismist andsid. Bührich oli neile suuremeelselt luba annud keisri auks nendene este kulul kooli ilutuledega kaunistada. Öhtul, kui kogu linnas illuminaatsioon — paraku küllalt viets — ära peeti, särasid kooli aknad lugematute püramiiditaoliste tuled ja pärgade ehtas. Ei puudunud isegi transparent-pealkiri. Minu aeda tabas peaaegu laastamine. Kõik kvarta (IV klassi) õpilased rändasid enese töö üle rõõmustades läbi tänavate ja hüüdsid hurraa ning elagu! Umbes niiviisi on vist naised keisrit Riias tervitanud. Lõpuks oli veel Vene turul väike lööming kvarta õpilaste ja nende vastaste Neumann'i õpilaste vahel, ja rahul oma päevatööga läks igauks koju.

Kui mina kord kirjutama hakkan, ei leia ma kunagi lõppu. Jumalaga!

Tuhat tervist kõigile!

Sinu Lydia.

- Kirjuta ometi, kuidas Tartus ja Kivijärves välja näeb.

VI.

Tartus, 25. oktoobril 1862.

Minu armas Eugenie!

Öösi kella 12 ajal kirjutan ma Sulle, tagasi tulnud praegu Reinhold'ide¹⁾ poolt, kus ära peeti III ning viimne kooliõpetajate konvents. Papa on oma sõbra, kreiskooliõpetaja Spalwing'i²⁾ kaudu kahe teise — Blumberg'i²⁾ ja Knappe'ga³⁾ tuttavaks saanud ja on oma kojutulekust saadik igal öhtul (ja neid on 4) nende juu-

1) Reinhold Koch ja abikaasa. 2) Mõlemad on Tartu progümnaasiumi õpetajad. 3) Endine poeglase algkooli õpetaja Viljandis.

res pidanud olema, välja arvatud tänane päev, kus, nagu maha tehtud, onu pool kokku tuldi. Oli väga mõnus. Meie ootasime Knorret¹⁾, kes seitsaadik, kui onul hea pianino on, peaaegu igapäev seal olla olnud. Kuid täna ta ei tulnud. Selle eest tulid aga Knappe ja Spalwing juba kella 5 ajal. Kell 6 oli katoliku preestri loeng ja kõik kolm läksid sinna. Varssi enne nende tagasitulekut tuli ka Blumberg, umbes kella 6 ajal. Nüüd vesteti kogu õhtu mõnusesi juttu. Seal toodi siis kõne alla politika, eesti olud, pastorid, paavst ning Garibaldi ja sinna vahele pakuti anekdoote ja naerdi. Spalwing ja Blumberg on siinses progümnaasiumis umbes sedasama, mis meie kooliõpetajad Pärnus; kumbki ei ole enam päris noor; Spalwing on poissmees, elavam kui Blumberg, kes lesk on ja hiljuti jälle uuesti naist tahtnud võtta, mis tal aga korda pole läinud. Knappe aga on veel üsna noor — 24—25 aastat vana, hästi valgevereline, suure habemega, muidu üsna kena ja nende seast vastuvaidlemata kõige vaimurikkam. Tal on lugematu hulk anekdoote; Körber¹²⁾ ja Pärnu üle, ma arvan, ka iga üksiku isiku kohta teab ta neid jutustada, kui ta neid inimesi ka ei tunnegi, oskab neid küll ka luuletada, mille vastu ta sugugi ka ei vaidle. Ta on umbes sama pikk kui onu R.³⁾ ja on endine Viljandi poeglaste algkooli õpetaja, loobus aga sellest ametist ja studeerib nüüd kroonu kulul, nagu ta ise ütleb, „iseenese lõbuks“, et kreiskooli-õpetaja eksami sooritada. Sina mäletad ehk veel, et tädi Juuli pool kahe aasta eest räägiti „ilusast kooliõpetajast Knappe'st“, kelle koolis Olai lapsed käisid ja kellele kõik neiuud olevat järele jooksnud — või tema neile. Viimane oleks küll vist tõenäolisem. Aga — ma jutustan edasi.

Meil olid õhtusöögiks lihtsalt aina külmad road ja tee, ka klaas veini, ja selle juurde lauldi kohutaval viisil kvartette ja soolosisid, ja ka minu „kahvatu õde“ ning „arglik armastus“ pidid jälle oma osa etendama. Armsad sõbrad lahkusid siis vastastikuste tervituste ja suudlustega, ja sellega oli lõpp. Oli igatahes mõnus õhtu. Ainult vaene onu Aleks⁴⁾ tundis ennast alguses päris võõrana seltskonnas, kuni ka tema lõpuks kodunes. See oli tänasel õhtul, ja homme tahab papa ära sõita. Ma kirjutan neid ridu oma uues toas, kuna papa ja mamma juba rahulikult magavad. Alles eilsest õhtust saadik oleme meie siin; täna on reede õhtu, kuna me juba teisipäeval, tahtsin ütelda — alles teisipäeva õhtul pärale jõudsime. Aleks ei olnud aga siis kohe kodus ja meie kolisime nii kaua, kuni viimaks siiski siia jõudsime. Keetmisest ei või siin juttugi olla, sest me elame toas, kus meie poole isegi ahjuavaust pole, vaid ahju köetakse teisest toast. Lõunat sööme tädi juures, kuna kohvi ja teed siin joome. Tuba on muide meile mõlemile kaunis ruumikas ja ilusam, kui lootsin.

Kuid see kõik sündis eile ja täna; nüüd tahan Sulle ka esimestest päevadest jutustada. Reisi-teenkonda ei tarvitse mul kirjeldata, selle eest hoolitseb juba papa, küll aga siiatulekust. Oli juba pime, kui pärale jõudsime. Asjad tuli Reinholdide pool välja pakida ja nad on, nii palju kui see toiduainetesse puutub, muidugi veel seal, mis ju ka teisiti ei saa ollagi, sest et me nende pool sööme. Meie olime end juba koduselt sisse seadnud, siis tuli Aleks. Ta oli

1) Tuntud muusikaõpetaja Tartus. 2) Carl Körber, Väandra õpetaja. 3) Reinhold. 4) Koidula ema noorem vend.

niisama vähe kui Reinholdidki meie tuleku vastu ette valmistatud ja jäi alguses kaunis jahmatanult seisma. Kui lõpuks ka mina teda kõigest teistest hiljemini teretasin, ütles ta: „Ikka veel seesama“, mida ma ka ise kinnitamata ei jätnud. See oli just sel päeval, kui Mettuste¹⁾ pool pidu oli. Tädi ja onu ei tahtnud meie tuleku pärast midugi mitte minna ja tädi ütles ära, kuid proua Mettus saatis oma tüdruku järele, tädi ei tohtivat tema suurt viha kartes mitte tulemata jätta ja võõras proua ning preili tulgu tingimata kaasa. Mamma aga ei tahtnud mingil tingimusel pidule minna, mis mind igatahes pisut imestas, kuid oli olemas igatahes mõjuv põhjus — väsimus, ja siis veel — kes pidi siis hoolt kandma magamisasemete eest nii paljudele inimestele? Viimaks läksime siis tädiga, pärast seda kui kümme korda riideid oli valitud. Ei võinud ju teada, kui suur pidu oli. Nii siis panin lõpuks siidikleidi selga, samuti ka tädi, sest tema bareezhkleit, mis parajasti töös oli, polnud veel valmis. Viimaks siis, tund aega pärast päralejõudmist, olin ma piduseltskonnas. Me läksime treppi mööda ülemasse tuppa, kus perenaine meid vastu võttis, ja sealt üht sooja treppi mööda alla piduruumi, kus kaunis arurikas seltskond alguses kaunis jäigana koos istus, pärast aga üsna lõbusaks muutus. Tantsuruum on võrdlemisi väike, — Sa tunned ju seda, niisama ka ta sisseseadet. Daamidest olid midugi kõige silmapaistvamad mõlemad õed madam Mettus ja madam Taihof; üks prl. Mettus oli roosas musliinkleidis, kuna mõlemad õed helehalli ja helerohelist bareezhkleit kandisid, laiade rohelistest siidist vahetippudega ja valge ning roosa tanuga. Siis prl. Rundalzooff, Pärnu Rundalzooffide sugulane; keegi proua Weber, kapteni lesk, kes 7 aastat tagasi kord Pärnus olevat olnud ja seepärast minult õige osavõtlikult hakkas selle linna üle igasuguseid asju pärima, kui juhtumisi tants algas; muide üks mõnusamaist prouadest. Siis veel mõned muud prouad ja neid, eriti mõned tädid ja emad, kes ju kuskil ei puudu. Aga siis oli seal veel üks 15-aastane iludus, väike Kapelov, venelane nagu teisedki, kuid puhtsaksa kasvatusega, rikka kaupmehe tütar, kes täielikult kasvatada antud endisse Lenz'i instituuti. Veel vähem tundsin ma meesterahvaist kedagi. Venelased olid nad kõik, välja arvatud üks, nimega Hildebrand, poesell Mettuste juures, kes küll oma emakeelt kõneles, kuid vahetevahel „Sie“ ja „Ihnen“ ära segas. Saksa keelt rääkisid mitmed teisedki, ehk küll viletsasti, kõige paremini ometi mainitud väikese Kapelov'i vend, kes igatahes nii õiget ja haritud saksa keelt rääkis kui sakslane kunagi ja enese olemuse ning kommete järgi end igas ringkonnas võib näidata. Oli silmatorkav, mäherduse vastolu moodustas ta haritud elavus võrreldes ta pidukaaslaste vene elava pantomiimirikka ülespidamisega. Muidu peab tal hävimatu tervis olema, sest see oli tal juba 5. või 6. öö ärkvel olla. Ta rääkis meile, minule ja tädile, ta olevat mõned õöd ühe sõbra — üliõpilase pool valvanud, kes kahevõitlusel olnud. Onu ütles, ta armastavat ka luisata, ja üliõpilased ei põlga täit rõõmu — ükskõik, igatahes oli ta minu silmis vähemalt kõige armastuseväärilisem kõigi härrade hulgast, sest — ta rääkis vähemalt v ä g a h e a d s a k s a k e e l t. Meie tutvusime alles hiljemini, kus me kui mõlemad sellest seltskonnast kõrgemal seisjad pidime kokku hoidma. Mõlemad viimsed fransseesid, mis peaaegu sedamaid teineteisele järgnesid, tantsisime koos, ja tädi, kes esines minu kõrval istudes oma kavalieriga, Kapelov'i sõbraga, kes aga vähem saksa keelt rääkis, kol-

1) Kaupmees Tartus.

manda liitkondlasena, kõneles vahvasti kaasa. — Ei olnud tarvis ennast just liiga sundida, või õigemini, koguni vähe sundmust tarvitset enesele peale panna, ja ma tundsin siin enesel tööpoolest kodusema olevat kui meie jäikadel Pärnu pidudel. Kahju ainult, et siin see sundimatus tekib vähem põlgusest etiketi vastu kui liiga vabast, pean tunnistama — vene eluviisist. Leidsin proua Tailofi väga meeldiva olevat, aga — siin ei räägita temast just palju kiitvat, ehk küll keegi tast ka midagi halba ei tea rääkida: — „Und was man nicht erklären kann, das zeigt man durch Gebärden an“ (see salmike on tema kohta tehtud). Kuid ma räägin siin ainult seda, mis Aleks mulle selle kohta ütleb, ja jätan oma arvamise tema kohta esialgu veel enese teada. Kuid laulu lõpp tuleb veel! Olgugi et meid tantsu ajal küllalt võõrustati õuntega, maiustustega, sokoladi ja keedistega, järgnes veel õhtusöök — külmad praed, zheleed ja sült; mina võtsin aga ainult tükikese suurest koogist, sest oli täitsa võimatu rohkem süüa! Kümme korda kahtsesin, et ma polnud, nagu alguses tahtsin, roosat musliinkeleiti selga pannud, ja veel hiljemini leidsin mahti selle üle kurta, kuigi just mitte enam palavuse pärast, sest minu kleidi alumisel äärel võis mõningaid selgeid värvimuutuse jälgi tähele panna. Kuid edasi! Pärast õhtusööki, kui ma veel kolm ringtantsu, ühe (ainsa) Tailofi'ga, madam Tailofi poolt mängitud arusaamatute kitarrihelide saatel olin tantsinud, mindi kella 4 paiku koju. Kui me viimaks oma pealisriided meie rüütli Kapelovi ja poeselli Hildebrandi kaasabil üles leidsime, saatsid nad meid koju. Siia jõudes leidsime — majaukse lukus olevat. Nimelt oli onu meie teadmata kell 12 öösi seal olnud, ja et ta ise ei võinud jääda, pidime meie seda tegema. Viimaks kiskusid mõlemad saatjad alumisest võretatud aknast tüki puud välja, Kapelov astus teise õlgadele ja koputas niikaua vastu akent, kuni see viimaks avati. — Oli mõnus piduõhtu, kuid jalad tunnevad veel praegu selle tagajärgi. Ma soovin, et Sa seal Pärnuse perenaise nime ei nimetaks — küll ma Sulle kord ütlen, mispärast.

Viimaseil päevil ei ole tuba meil, õigemini onu juures, mitte tühi inimestest, kes papa järele pärivad. Eile enne lõunat oli siin Schultz, kelle isa (praost) oli papa kätte raha andnud Altan'ile edasiandmiseks, ja et papa kodus ei olnud, ütles ta, Altan olevat maale läinud ja kas papa ei tahaks raha temale edasi anda. Kella 5 paiku lubas ta tagasi tulla. Papa läks aga enne tema tädi juurde, kes kooli peab, ja andis raha seal ära. Pärast lõunat läksime välja, kus mind teel keegi teretas. Nägin, et ta üliõpilane oli, ei pannud aga teda lähemalt tähele, ei mõtelnud üldse midagi. Tädi ja mamma, kes mulle järgi tulid, hüüdsid viimaks: Liidi, Liidi! Läksin tagasi ja sain teada, see olnud — George Koch. Et ta suurt valget salli palitu asemel kandis, seda olin küll tähele pannud. Hiljemini tulid papa ja mamma ühelt käigult tagasi ja olid temaga rääkinud, nimelt Schrammi¹⁾ nurgal, ta harilikul kohal. Õhtul tuli Schultz veel kord mainitud 100 rubla järele, keegi kaasas, kes jällegi — härra George oli. Ta sallmantlist tundsin ma ta ära, kuid mitte ta näost. Seda võid Sa sugulastele ütelda. Teda pidi küll uudishimu vaevama. Schultz küsis papalt: „Teie pole mulle midagi kaasa toonud?“, mispeale papa „ei!“ ütles; see resultaati näis teda vähe rahuldavat.

1) Schrammi kauplus — Rüütli tänaval.

Tahaksin Sulle veel mõndagi kirjutada, kui mul ruumi jätkuks, kuid kell on juba nii kui nii varssi 2, ja homme üsna vara tahab papa ära sõita.

Jumalaga! Kõigile tervisi!
Sinu Lydia.

Homme, kui papa on ära sõitnud, tahan prl. Mylius'ele nootsid tuua. — Simson oli ühel õhtul siin, ei kohanud aga papat ja pidi meie tutvusega leppima.

VII.

Tartus, 6. novembril 1862.

Minu armas Eugenie!

Ma ei tea mitte, mis Sa õieti mõtled, et Sa mind lased omale pika epistli kirjutada, mulle ridagi vastamata. Kui mul mitte nii hea juhus poleks leidunud, oleksin küll hoidunud Sulle kirjutamast. Kuid et ma juba kord nii suuremeelse iseloomuga olen, olgu seekord veel 5 paarisarv! Kõige esimene asi on, et ma Sind tungivalt palun Finger¹⁾) raamat ära viia ja minu poolt tuhat vabandust teha — ütle, et ma lohutamatu oleksin, kui ta sellepärast minuga pahane oleks. Kuidas on lugu teiste raamatutega? See on mul väga südame peal, kas nad korralikult on kohale toimetatud.

Mamma saadab papale siinjuures 3 paari vastkoetud sukki ja laseb teatada, et nad maksid 35 kop. paar. Odavam ja omakasu-püüdmatum on ometi küll võimatu olla.

Olen väga rõõmus, et mul viimaks diplom käes on. Ta on praegu kantseleis. Kui ma ta sain — see sündis käesoleval nädalal, ei mäleta enam seda päeva — läksin kohe Saget²⁾) poole, kes nii lahke oli ja mu kantseleisse juhatas. Ootan nüüd, kuidas asjad edenevad. Siis olin veel Schneider³⁾) pool — inimesed on kõik nii lahked; Saget on veel kümme korda lahkem kui enne, ja kuna ta muidu juba lahkus ise oli, võid Sa sellest omale järelduse teha. Homseks olen teeõhtule palutud. Elame muidu küllalt vaikselt. Ühel õhtul olime Ramberg⁴⁾)ide pool, muidu ei kuskil.

Eile õhtul jõudis Matilde⁴⁾) siia terve toidumoonakoormaga tädi Ottilie'le; seal oli: 8 naela võid, peale 100 muna, pool leisikut sigureid, mett — ja ma ei tea, mis veel kõik. Tädi Ottilie oli talle kirjutanud, et meie nende pool sööme, ja sellega väikese näpunäite annud. Nii on lugu aga ainult lõunaajal, sest hommikul ja õhtul kui ka ennelõunal ja pärastlõunal peame, kui tahame, ise toidu eest muretsema. Ottilie saatis meile küll veidi meie külmast lihast, kuid ka see on otsas. Et meie aga ainult üks kord nende pool sööme — sellest ei olevat Matildele mitte kirjutatud, — muidu oleks see küll mammalegi mõnda kaasa toonud. Niipea kui ta seda teada sai, sai mamma sedamaid sada muna, mis muidu kellelegi muule siin linnas olid määratud ja nüüd järele saadetakse. Matilde näib — salaja öeldud — mamma lugupidamise isearaliselt tõusnud olevat, sest see on tõsi, et ta hoopis teissugune on kui muidu. Ta rõõmustas mammat täna hommikul paari puuvillaste soojade — aluspükstega, mis väga mamma meele järele olid. Tema asjad on muide väga ilusad ning korralikud ja meeldivad mammale. Et me vahest veel kaheks nädalaks siia jääme, siis on meile maalt lootust antud väikese lisasaadetise saamiseks, sest meil pole siin just mitte

1) kooliõpetaja. 2) Prantsuse keele gümnaasiumiõpetaja Tartus. 3) Kooliõpetaja Tartus. 4) Koidula ema õde.

küllust, ja kui papa meie peale pisut ei mõtleks, siis ei teaks ma küll, mida peale hakata.

Reinholdid on meie vastu üldse üsna lahked, kuigi nad küll sellest punktist näivad välja minevat, et inimesi liiga suure tähelepanelikkusega ei peaks hellitama. Lühidalt — kõik on just nii, täiesti nii, kuis Sa meie peale oma tulekut jutustasid; alles siis, kui kauemini siin saab olla, võib märgata, missugune toon majas valitseb ja kuidas igatahes Alma¹⁾ peaosas etendab. Mind paluti tungivalt kirjale ometi mõningad tema vaimukaist maalidest juurde lisada, ma ei suuda aga seesuguste vaimukate teoste saatmise vastutust oma peale võtta. — Muide läheb kõik tasapisi edasi. Matilde sõidab ülehommel jälle ära ja magab ning sööb hommikust ja õhtust seni meie pool.

Papa pilt on litograafi käes, ja küllap see ise seda papaga läbi räägib.

Selle kirja saadan madam Jakobyga, kes tagasi tulles ehk ka meie midagi kaasa võiks võtta; Sa võiksid seda madam Jakobyllt järele kuulata. Ta oli üleeile siin ja otsis enesele reisikaaslast Pärnu; nimelt nädal peale meie äratulekut oli ta sealt ära sõitnud. Ta tahab oma tütre Peterburisse kuhugi tervistusasutusesse viia, pidi aga, et selleks mõningaid pabereid muretseda, sinna tagasi sõitma. Ta lubas pakikese ning kirja kätte toimetada, ja ehk on ta nii lahke ka midagi sealt jälle siia tooma. Igatahes soovib mamma, et kui Teie meie midagi võite saata, kui seda mitte ka seekord ei peaks sündima, siis saatke otsekohe meie enesete poole, mitte Reinholdide juurde, — mamma on kahju läbi targaks saanud. Mis muide siguritesse puutub, kui papa nende peale on mõtelnud, milles meie küllalt julged oleme kahtlema, siis on ülearune neid saata. Tädil on neid enam kui küllalt, kuigi ta arvab, et meie seda ei tea.

Matildelt oled Sa vist küll juba kirja saanud. Ühe väikese rinnanõela, mille ta Sinule on määranud, toome Sulle ühes. Tal on ülev mõte, Sind oma pärijaks nimetada. — Ole rõõmus! Ma ei taha kinnitada, et see teade tädi Ottilie'le armas oleks olnud ja et ta kõik teeks, et nii südamlikust sõprusest omale elu kestel mõnd kasu püüda. Väike iseäralik isik, see tädi Ottilie, kes välja läheb põhimõttest: „Selbstessen macht fett“ (ise süües võtab rammu), ja siiski tahab ta heameelega suuremeelne olla — kui see ainult midagi ei maksa.

Jumalaga nüüd! Kõikidele vendadele ja tädipoegadele (kui palju on meil nüüd neid kodus?) palju tervisi ja papale minu alandlik käemus

Sinu armastajalt Lydia'lt.

Matilde tervitab samuti. Kui Sa Jonas'eid näed, tervita neid meie poolt.

Saksa keelest tõlkinud Edith Rosenthal.

1) Alma Koch, Reinh. Koch'i vanem tütar.